

Бошко СУВАЏИЋ
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

ВУК И ЊЕГОШ*

Вук и Његош изнедрили су се из исте епске епохе васпостављања српске државности у борбама Срба и Црногораца за ослобођење почетком XIX века, и досегли неслућене висине израстајући из изданака епске усмене културне баштине. Препознајући вредности традиционалне културе као истовремено аутохтоне и изразито модерне, сами су постали њен највиши израз и најаутентичнији садржај. Ако су Вук као реформатор и Вишњић као певач сазревали са Устанком, Његош је као песник Први српски устанак и борбу Црногораца за слободу сместио у најконтемплативније меандре своје поетске мисли (Зуковић 1994: 244–256). Генијални песник надоместио је и надоградио усменост епског исказа неслућеним метафизичким поетским исказом који је синтетизовао дубоку прошлост, крваву и немирну садашњост и неизвесну будућност: „То епско доба, које несумњиво има дугу историју и засеца у дубоку прошлост, окружује и испуњује Његошево детињство и прву младост. Ту несумњиво лежи и корен његових врло раних песничких покушаја.” (Меденица 1975: 141)

Познато је да је Раде Томов, млади Његош, још као петнаестогодишњи дечак, певавао песме уз гусле. Сима Милутиновић је у *Пјеванији* из 1837. објавио и шест Његошевих песама, „сочиненија младога Владике црногорског”, за које експлицитно тврди да их је Раде Томов певао пре него што је постао владика (в. Меденица 1975: 142).

Вук је пак, у родном Тршићу, где је провео „своје најбезбрижније дане”, према сопственом сведочењу, одрастао уз народну поезију. Од мајке

* Рад је објављен у Зборнику посвећеном проф. др Владимиру Осолнику, *Beseda premosti čas in prostor* (Filozofski fakultet, Ljubljana, 2018, 163–178).

Јегде слушао је лирске песме.¹ Од деде Јоксима Бандуле, стрица Томе и оца Стефана, јуначке.²

Вукова преписка показује да је Вук Караџић, после педесет година непрекинутог сакупљања народних песама, пред смрт затворио круг, посветивши се у потпуности ономе што ће сам једном приликом означити као свој животни позив, „прави и најмилији посао” (Вук, *Преписка*, I: 162; в. Банашевић 1972: 403–404). Завршетак Вукова живота у знаку је грозничавог рада на сакупљању народних песама о борби Црногораца и Херцеговаца против Турака, а у сврху објављивања пете књиге јуначких народних песама (Латковић 1958: 56).

С друге стране, почетна фаза усменог епског певавања, за време његовог ђаковања на Цетињу, наговестила је Његошеву антологију српске епске поезије из 1845. године и пример родољубиве поезије у *Огледалу српском*:

Кадгод је реч о Његошевом учешћу у народној епизи, увек се само мисли на *Огледало српско* и обично пренебрегава читав низ његових песама о којима је овде било говора. *Огледало* је врста антологије у којој су описани главни бојеви од 1702. године до Његошева времена. Остварена је, дакле, иста замисао коју је Његош желео да оживи у својој *Свободијуди*, коју нажалост није могао за живота да штампа. Поред песама о борбама Црногораца Његош је у *Огледало* унео и најлепше песме „о бесмртним подвизима књаза и избавитеља Србије Карађорђа и његовијех храбријех војводах”. Дајући збирци на тај начин дубљи и шири смисао, уз то још и упечатљиво симболично име, Његош је од *Огледала* створио народну књигу широко схваћеног патриотизма (Меденица 1975: 149).

Огледало српско, према Његошевим речима, не доноси „ни десети дио” од „црногорскијех пјесанах што сад на свијет излазе”; „но главни бојеви од 1702 сви су готово” (*Огледало* 1981: 11).

¹ „За песму *Кад се дјеца цуцајући на кољену забављају* Вук напомиње да су му је ’као маломе дјетету пјевали’ у кући. Судећи по садржају – у песми се пева како вуци хоће његову мајку да закољу ’у шеници у пољу’ и како их он моли да то не чине, јер ’мајка ми је драга’ – поготову по њена два последња стиха који опомињу да се она, можда певала и као успаванка, сасвим је могућно да је Вуку ову песму певала његова мати Јегда Зрнић Караџић” (Маринковић 2011: 20).

² „И од свога оца, Стевана Јоксимова Караџића, Вук је још у најмлађим данима чуо неколико песама, иако је он, ’као побожан и збиљски човек, врло мало марио за песме’. С друге стране, у првој половини 1815. године, Вук је од оца у Сремским Карловцима записао четири лепе песме, *Комаде од различнијех косовскијех пјесамa*, *Диобу Јакшића*, *Вук Анђелић* и *Бан Задранин* те, најзад, *Шеховић Осман*, као и варијанту песме *Женидба краља Вукашина*, коју једино за живота није објавио, па нам је она данас непозната. У пропратној напомени уз ове песме Вук је додао да их је његов отац ’готово нехотице упамтио од свога оца Јоксима и брата Томе, који су не само млоштво песама знали и радо их певали и казивали, него и песме певавали’” (Маринковић 2011: 20).

„Да се Његош после својих великих песничких остварења: *Горског вијенца*, *Луче* и *Шћепана Малог* лати поново састављања народних песама, у стилу и наративи гусларске песме, овога пута још присније и ближе него у оној првој етапи песама свога песникована, разлог су тешки и немили догађаји који су се десили несрећне 1846. Те године владала је ужасна суша какву „не памти садашњи нараштај, њиве ни своја сјемена нијесу донијеле. Народ је цио без жита; ово је горе него куга”, жали се Његош руском конзулу Гагићу 16. јула те године” (Меденица 1975: 147).

У литератури је одавно утврђено да *Огледало српско* представља „брижљиво и с одређеним циљем пробрану антологију” (Латковић 1981: 485). И овде се Његошево предузеће преклапа са Вуковим антологичарским радом на сакупљању народних песама.

Његош је за *Огледало српско* из Вукове треће књиге лајпцишког издања (*Народне српске пјесме*, књига трећа, у којој су пјесме јуначке позније, у Липисци 1823) узео девет песама о Карађорђевом устанку, и поређао их хронолошким редом какав је дат и код Вука (у *Огледалу* од бр. 38 до 46). С обзиром на то да је уз прво издање *Огледала српског* (штампано у Београду 1846) Његош приложио Карађорђев портрет (1845), рад А. Јовановића из 1840. године, јасно је да је „васпитна функција” ове збирке, као патриотске читанке за народ, следила вуковски принцип, који је, бар када је о песамама о Првом српском устанку реч, умногоме почивао на вишњићевској визији и концепцији Устанка:

Његош је, дакле, за *Огледало српско* од већ раније штампаних песама одабрао 23 песме (из збирке В. Караџића 9, из Милутиновићеве *Историје Црне Горе* 7, из Милутиновићеве *Пјеваније* 5, из аламанаха *Грлице* 2); осталих 38 песама или су знатно друкчије варијанте већ штампаних или сасвим нове песме (Латковић 1981: 488).

Вук и Његош ће дуги низ година, од Његошева путовања у Петроград па до његове смрти, одржавати и неговати врло блиске, пријатељске и плодне књижевне односе, како приликом сабирања и издавања српских народних пословица, сакупљања и објављивања епских народних песама „новијих времена”, штампања Вукова превода *Новог завјета*, тако и приликом Његошевог рада на *Огледалу српском*, па чак и приликом његовог публикувања *Горског вијенца* у Бечу:

С друге стране, и Његошев *Горски вијенац* везан је у којечему за Вука, чија је заслуга, како тврди већ помињани Ткалац, што је владика ово дјело штампао у Бечу, лијепим слогом Јерменске штампарије за шта је Вук имао заслуге. Вук је вјероватно судјеловао и у кориговању списка, а по неким казивањима, имао је утицаја и на поетику спјева. Савјетовао је на име владици – пише В. Врчевић – да се окани туђег класицизма, а овај га је на своју „славу и неоцјењиву корист нашега језика и свега Србинства дику послушао” и одмах почео састављати *Горски вијенац*. М. Ђ. Милићевић пак тврди да је Његош ово дјело писао у

Бечу. Тачније, догјеривао га је. „Што би дању написао, то би увече читао Вуку Караџићу, А. Јовановићу и још неким Србима, који су к њему долазили” (Добрашиновић 2012: 68–69).

Вуково и Његошево пријатељство датира некако од прекретничког путовања младога Његоша у Русију, што се види и из њихове не много обимне, али зато изузетно слојевите и богате преписке:

„Његошев пут у Русију 1833. године значио је важан преокрет у његовом целокупном па и песничком раду. Из Русије је донео собом читаву библиотеку, преко четири стотине књига. Долазећи у додир са људима од књиге у њему се развила жудња за стицањем нових знања и он свима силама настоји да што више попуни своје образовање. Враћајући се из Русије, он је купио и малу штампарију и довео са собом једног штампара. Тако су крајем 1834. штампане две Његошеве књижице, епске песме „Лијек јарости турске” и оде „Пустињак цетињски” (Меденица 1975: 147).

Сусрет између младога Његоша, и тада већ прослављеног Вука, у Бечу 1833. године, донео је много доброга српској књижевности и култури. Из њега је, у крајњој линији, и проистекао други магистрални ток њиховог књижевног дослушништва, поред сакупљања епских народних песама – објављивање Вукове збирке српских народних пословица на Цетињу (1836):

Срећа је била, и за ову књигу, и за самога Вука, и за читаву нашу књижевност што је баш у ово време дошло до првог сусрета између младога Његоша, који је ишао у Петроград, и већ искусног и прослављеног Вука, који га је потражио и нашао на његовом пролазу кроз Беч. Благодарев том сусрету, и пријатељству које је из њега настало, замишљено је и од јула 1834. до августа 1835. године остварено Вуково путовање у Црну Гору, преко Трста, Дубровника и Котора, на коме је он тако много научио и са кога је толико много донео (Пантић 1987: 606).

Његош се иначе веома присно и благодоклоно односио према Вуку, било да га поздравља стиховима које варира из писма у писмо („Збогом остај збиљски србе”), било да га моли за неку услугу, обећава помоћ и подршку, или да му поверава колико му је тешко и несношљиво владарско бреме. Тако, тек завладичени Његош, крајем јула 1833. године, пишући у првом лицу, са искреном блискошћу и поштовањем, Вуку из Петрограда, између осталог, поручује следеће:

Имадемъ и Хомера на рускомъ сѣку Гнѣдиѣмъ преведена. **Србскій е Хомеръ у народној посѣи, коју хоће разумѣти и коме е србскость мила;** а ко неће залудъ му сва добра качества праве поезіе у народнымъ пѣснама, у коима се налазе (Вук, Преписка V, бр. 94, стр. 172, подвукао Б. С).

У септембру 1833. Његош проверава код Вука да ли му је младалачки спев *Глас каменитака* наштампан у Бечу, и срдачно га поздрављајући из Петрограда, наглашава како се вазда уздао у Вукову пријатељску помоћ и подршку:

[...] Мило бы ми было да га нађемъ печатана, пакъ и надамъ се томе; сли нужно да ти *прикричуемъ* иоштъ за ту стваръ? Но знамъ да ћешъ ти и безъ препоруке мое по могућности учинити, зато неостае ми друго, него те любезно поздравити са жельомъ да те скоро у добромъ станю застанемъ а међу тиѣмъ остаемъ Твой особити почитатель Влад: Црногорски. П: Петровић (Вук, Преписка V, бр. 117, стр. 210).

Његош није био горљиви присталица Вукове правописне реформе, али није био ни њен противник. У првome периоду бележимо његов захтев да се нека Вукова нова слова излију за његову штампарију у Цетињу („љ, њ, ј”):

Ако у правопису и није био Вуков слѣдбеник, Његоша не можемо сврстати ни у његове противнике. У првим годинама власти, крајем 1833. и почетком 1834, „не само да не употребљава *ѣ, њ, њ, ѣ*, већ што више пише и *ј, љ, њ*”. Вуковим правописом објавио је и пјесму Србин Србима на част захваљује (у својој „књигопечатњи”). Зна се да му је београдски кнез Милош пребацивао 1836. што је штампано пасоше без ѣ и с јотом, јер то „одводи од православија и приводи к римокатоличеству”. Радовао би се – одговорио му је на то владика – кад би „сви Славеносерби учинили међу собом једно правило књигопечатања, а особито Срби и Црногорци” (Добрашиновић 2012: 75–76).

Тако, Његош пише Вуку из Трста, пред полазак за Црну Гору, почетком децембра 1833, између осталог, и о штампарији:

Господин Караџић!

Оне ствари од типографије из љубека нису иошт дошле; но по извјестијама, која сам о том приміо, биће скоро овђе. по Вашем зактевању послаће Вам Господ. Владислављевић и слова и матрице, пак гледајте што скорије да се *љ, њ* и *ј* одлије, а моје матрице, ако Вам се допадну могу се послати у Венецију да се нова салију писмена за Црну-гору (Вук, Преписка V, бр. 152, стр. 261–262).

И у писму са Цетиња од 20. марта 1834. владика Његош изражава најискренију приврженост Вуку лично, а интересујући се за нова „слова србска”, и уважавање његове језичке и правописне реформе. Занимљиво је, међутим, да је са Вуком, у преписци, као и у претходном писму, сада на Ви:

Почитаемый Господине!

И ако Вамъ до сада ніесамъ писао – збогъ важніехъ пословахъ, кои су томе препреку ставили – ; опять зато я самъ онай истый, и на оніема ріечима ка кавъ самъ съ Вама быо и говорію у Бечу. Ово нека Вамъ служи за одговоръ на Ваше писмо одъ 6 февр. о. г.

Иесули већ салѣвена она слова србска – коиехъ међу моіема нейма? – Ако су готова, одправите ихъ у Тріестъ Господ. Владиславлѣвићу, Учителю тріештанско-ме, кои ће Вамъ и новце за ныхъ послати (Вук, Преписка V, бр. 203, стр. 343).

Поменуто је Вуково путовање у Црну Гору 1834. године, када га је владика Раде примио да не може бити боље, и нашао му се у свакој потребиности и невољи:

У свима писмима које је писао с Цетиња пун је хвале како га је лепо примио Владика. „Владика ме је примио као друга и пријатеља, и чим се гођ може, рад је да ми угоди”, пише Копитару (Стојановић 1924: 424).

У концепту писма које је Вук написао Његошу из Котора, средином септембра 1834. године, исцрпљени путник моли Владика да му пошаље коња еда би се успео на Ловћен:

Ваше Високопреосвештенство,
Премилостиви Господару,
Ево ме једанпут у Котору. Молим Вас, да би сте ми послали какво (Ловћенским путевима вјешто) кљусе?

Вук је при дну овог концепта, вероватно накнадно, записао оловком:

Кепену пред Савину смрт (Вук, Преписка V, бр. 248, стр. 411).

Вук је, приликом проглашења владике Петра I Петровића за свеца успео да упозна све знатније људе у Црној Гори:

Сретан случај помогао му је да убрзо види и позна све главније људе у Црној Гори. Уочи Лучина дне (17 октобра), кад се навршило четири године од смрти владике Петра I, отворе му гробницу да кости пренесу на друго место (јер је црква тесна, а гробница је заузимала много места), али у место костију нађу га *целокупна*. Владика га штампаним циркуларом објави народу за *свеца*, и из све Црне Горе поврви народ да му се поклони и да га целива, јер су га још за живота за *свеца* држали (Стојановић 1924: 424).

Највише захваљујући старању владике Његоша и руског конзула у Дубровнику Јеремије Гагића, Вук се задржао у Дубровнику, Боки, Трсту и на Цетињу укупно тринаест месеци. Резултатима боравка у Црној Гори био је веома задовољан:

Тако је Вук на овом путу пробавио тринаест месеци. Најдуже се задржао у Дубровнику (више од пет месеци), затим у Трсту и на Цетињу (по два месеца). Остало време провео је по Приморју од Дубровика до Будве и по југозападној Црној Гори. И поред све болешљивости и тешкоће путовања био је врло задовољан овим путовањем. То се огледа у свима писмима писаним пријатељима. Нарочито је био задовољан богатом грађом коју је прикупио о српском језику, скупљеном грађом за речник, за живот и обичаје народне, скупљеним народним песмама и пословицама (Стојановић 1924: 426).

Његош се посебно у преписци са Вуком дотиче теме пословица, али му се поверава и око врло неудобних владарских обстојатељстава, рецимо у допису са Цетиња од 28. новембра 1834. године:

Особито почитајемо

Господин Караџић!

Да сам Вам и приђе одговорио на Ваше писмо од 6 Новембра не би згорега било, али се мене доста рано и данас чини; свеће бити како бог узође аза хартију како ја узођу, наручио сам 100 стопах [?] онакве коју сте Ви одабрали за садаће доста бити; Милаковић каже да је посла пословице; за слова ни гласа ни појаве бог да их сачува од свега злога [...]

Збогом остај збиљски србе

Храни србство душом грбе

буди свагда оне ћуди

да ти србством дишу груди

па ћеш сваком мио бити

душом ћу те ја љубити (Вук, Преписка V, бр. 267, стр. 447–448).

Питања књижевности и културе, филозофска преиспитивања смисла живота и тегобних околности човекова бивствовања у свету у Вуковој и Његошевој преписци преплићу се са приватним приликама, радостима и тешкоћама. Вук се ослањао на Његоша и у најтежим животним околностима. Када је дознао за критично здравствено стање свога сина Саве у Петрограду, Вук моли Владика, који тада путује за Русију, да се нађе његовом сину, и да га доведе у Беч. Нажалост, владика је у Петроград стигао прекасно. Сава је већ био умро (в. Стојановић 1924: 434).

Вук је још 1833. године издао Оглас на *Пословице*, али је, после низа перипетија и сплетки са двора митрополита Стратимировића, као и ружне денунцијације архимандрита шишатовачког Лукијана Мушицког, тек 1836. године штампао на Цетињу *Народне српске пословице*, јер му је то у Бечу Црква онемогућила. У посвети „Високопреосвештеноме господину и господару Петру Петровићу Његошу II, владици црногорскоме и брдском”, датованој у Трсту на Илијин дан 1835. године, Вук испољава искрену благодарност Његошу на помоћи и подршци:

Цијела трећина овијех пословица остало би од мене за сад (а може бити и на вијек) нескупљена, а Бог зна и ове друге кад би на свијет изишле, да ме срећа није с ВАМА упознала. За то се усуђујем посветити ВАМ ову нашу народну књигу. Истина је да ја ВАС до сад нијесам молио за допуштење о томе; али познајући ВАШЕ родољубиво срце и ВАШУ милостиву к мени благонаклоност, надам се не само да ми част ову одрећи не ћете, него и да ћете књигу ову примити онако милостиво и радосно као што сте примали мене у Бечу и на Цетињу (Вук, Пословице: 441).

Вук је књигу посветио владици Његошу, а највероватније да је о његову трошку и наштампана, „јер се у њиховој преписци нигде не говори о плаћању или дуговању Вукову за штампу” (Стојановић 1924: 441).

У писму „са Маине” од 19. фебруара 1836. године, владика Његош најављује скори излазак књиге пословица, али се са Вуком договара и око сакупљања песама „новијих времена”:

[...] Ваше ће пословице бити брзо готове, а би и до сада, да не била мала промћна у штампариј; што питате за конат Милаковића, он вије понио, што сте му писали и етога к’ Вама да вас лично полази. Пѣсмознавца и пѣсмотворца Јована Ковача, ниесам могао добавит ербо є он у Турске руке, али сам добавио *Теодора Ивкова* Пипера, ни горега ни горевића; ови знаде 120 пѣсамах доста добриех, и мисмо их већ више половину преписали, када их све препишемо послаћемо ви их на дар, но с’ тиєм уговором, да их све штампати дате, да буде за удивленіе людима, ови прости Србин, кои є оволико Пѣсамах мога упамтит у свою просту главу [...]

Његош и ово писмо завршава песмом-панегириком славном земљаку:

С’ богом остаи збиљски србе,
Храни Србства душом грбе,
Буди свагда оне ћуди,
Да ти Србством дишу груди;
Па ћеш србству мио бити,
Вѣчноће те споминати (Вук, Преписка V, бр. 377, стр. 629).

Вук је, по повратку из Црне Горе, одштампао и дело *Montenegro und Montenegriner* (1837). Нареченим делом, у коме је врло реалистички и без дипломатског увијања, говорио о „управи” у Црној Гори, о непостојању закона и уређеног друштва, владика Његош није био у потпуности задовољан. Вуку је због тога било веома криво:

Вук је својим описивањем давао просто фотографску слику народа и живота у Црној Гори, како га је он видео, ништа не прећуткујући, и зато се то можда није допало владици. Колар му пише (19 септ.) да је чуо како он није с књигом задовољан, „што вас не сме завести да истину пишете” (Стојановић 1924: 448).

Поред епских песама и пословица, трећи магистрални ток који повезује Вука и Његоша у времену великих друштвених замаха и не мање корених раскола који прате Вукову свеобухватну језичку и књижевну реформу као и Његошев тегибни владалачки и списатељски позив, јесте мучна одисеја у вези са Вуковим преводом *Новог завета* на народни језик. Она се не односи искључиво на 1847. годину, мада се обично за њу симболички везује:

Скоро три деценије чамио је у фиоци Вуков превод *Новог завјета*, без наде у одобрење црквених власти. Стога и ради тога Вук се обратио 1833. и Његошу, по његовом повратку из Русије. Тек завладичен, без двоумљења је потписао текст, који је, вјероватно, Вук и саставио, а гласи:

„Свједоџба којом ми дољепотписани свједочимо, да је познатого србскога писатеља Г. Вука Стефановића Караџића превод *Новог завјета* на Српски језик чист и правичан [! правилан], и да је наша воља и жеља да се поменути превод на свијет изда на ползу и душевно спасеније народа Србскога, на које с овим својеручним потписом и обичним печатом потврђујем свједоџбом и наш Архијерејски благослов дајем. У Бечу 9-га Октомврија 1833-е године. Владика Црногорски и Брдски Петар Петровић” (Добрашиновић 2012: 67–68).

О *Новом завјету* се расправљало и када је Вук на Цетињу објавио своју збирку пословица. Његош му пише са Цетиња, у писму од 14. септембра 1836:

Почитаемый Господине!

Шилџмъ Вамъ остатокъ одъ Пословица 300 Екземплара на Г. Владиславѣвића у Триестъ, тако исти Преводъ Новога Завѣта на Србскій Езикъ; а за ону рукописну Црковну књигу што пишете да сте оставили у Брчели и отоленъ да є понешена на Станѣвиће, я ћу гледати да є изнаѣмъ ако nebude изгублѣна пак ћу Вамъ послати; што ми пишете да є изишла на свѣтъ Исторія Црногорска списана Симомъ Милутиновиѣмъ, я самъ є добавіо, но оно ніе Исторія но само прѣпись Грамата, а видиѣте кадъ є добавите и станете читати шта вреди, и да Исторія не може се назвати. – Што се каса Новога Завѣта кое желите да я будемъ благодарѣтель и да приложим 100 \$ да се съ благословомъ и трошкомъ на мое Име Штампa, я вамъ за садъ не могу на Ваше зактеванѣ одговоръ дати, но ћемо се други путь преко писма разговорити за ту стваръ (Исто, бр. 432, стр. 723–724).

Вук је од Његоша тражио благослов за издавање свога превода *Новог завјета* и пред његово штампање 1847. године, али се црногорски владика, очигледно поучен искуством о потреби дипломатског деловања у деликатним питањима црквеног канона, сада већ врло опрезно односи према овом проблему:

По казивању Милорада Медаковића, Вук је тражио од Његоша благослов и те зиме, 1846–1847, у вријеме његовог боравка у Бечу, дјело је већ било у штампи. „Ніе то, Вуче, за мене, нити су то мои посланици – узвратио му је владика – него ето у Унгарији доста наученије србскіе владика, кои су учили и познају сва црковна правила и каноне, па се ти обрати к њима кано ти правіеми архіереима да ти даду благослов; а да иштеш од мене благослов за ослобођење браће Срба испод несносніе ярмова и за набавку оружја иђеня у рат, у томе сам ти я прави владика, па би ти и да' благослова колико оћеш; али ти, Вуче, ніеси за то, колико ни я за оно прво.” Кад се, међутим, крајем 40-их година обрушило све од власти на Вуков превод, Његош му је саучесно писао: „Я бихъ веома радъ бью да се ніе ополчила србска Епархія, на Вашъ преводъ новога завѣта” (Добрашиновић 2012: 68).

Чувено је Његошево писмо Вуку Караџићу, датовано на Цетињу, 1/13. новембра 1847. године, у коме се осећа десетерачки ритам, као и метафорички језик и гномски исказ *Горског вијенца*, у свакој реченици, свакој речи, сваком дамару мисли, у свакој белини између реченица и паузама између речи:

Почитаемый Г^н Караџић!

Већ е време да Вамъ дай буди на треће писмо одговоримъ, молимъ да ово не припишете лѣности, или другой и горой работи – Вама е неколико по више но другима мое станѣ извѣстно, ради тога ми се лако кодъ Васъ и извинити – Богъ и я са свимъ знамо мое положеніе – **Паклена се мрежа разастире** – стари су се ђаволи бояли крста, а данашњи се бое свободе – да е човчкъ постоянно што бы требало да е я быхъ іой найусрдный жрецъ быо, али ми кадъ и кадъ крвава и тврда борба досади, те проклинѣмъ часъ у кои е **скочила ова искра у наше горе**, из гомилахъ пепела величине Душанове, рашта и она ніе умрла ђе се огњиште србско угасило – но се припела на гору те бѣска и довукуе на себе громове злобе и зависти, како златна игла потрїесне стрїеле облачне – не, Боже ме сачувай я самъ найвыши грешникъ на земльи када што противу нч помислимъ, – она єдина нась издвая одъ проче животине – Е! да е груба маса дивльине, злобе, тирянства и глупости слїепе не окружава, ово бы была найсветїя, найсилнїя одая, душевно-Слектрическога Телеграфа –

Я быхъ веома радъ быо да се ніе ополчила србска Срархїя, на Вашъ преводъ новога завѣта; у томе послу нейма се рашта мое мѣніе тражити, ербо другїй послови мени не допуштаю да се ономъ наукомъ како бы требало занимамъ, сь тога и мое мѣніе не бы важило ништа, како неопитно и неосновно – особито быми драго было када бысте прїятелски од мое стране поздравили Г. Савку Г. Николића и нїину напредну и благородну ђечицу, и да ихъ увѣрите да ми е спомень о нїима свагда прїятанъ; Поздравляюћи Васъ и Вашу поштому фамилию остаемъ Вашъ почитатель и слуга В. Црногорскїй П. П. Нѣгош (Вук, Преписка, VII, бр. 512, стр. 868 – 869; подвукао Б. С).

Када је реч о Вуковом превођењу апстрактних појмова из *Новог завјета* са словенског на народни језик, позната је анегдота, коју је забележио Милан Ђ. Милићевић:

Једно вече рећи ће владика Вуку: „Баш, господине Вуче, ови је наш језик веома сиромашан. Он нема ријечи за ‘идеју’, нема ни за ‘еру’ и за толике друге појмове.” –

„Господару, одговори Вук, кад је народ могао наћи име за сваки дио, сваки дјелић, свако парче и сваку чивију на колима, нашао би и за то ријечи да му је требало. Кад устреба, наћи ће!” (Милићевић 1891: 277)

У сачуваној епистоларној грађи забележени су сусрети Вука Караџића са Његошем у Бечу и поткрај владиног живота. То су веома тешки дани осипања и болести:

Последњи владичин боравак у Бечу (1851) у сјенци је двију његових мучних невоља, опште и личне: док је сурови Портин маршал Омер-паша Латас (негдашњи наредник Михаило поријеклом Србин) упућивао пријетње Црној Гори о скором нападу, а Кохови бацили, у то вријеме смртоносни, начели су и подривали гигантско тијело Његошево. У првој тегиби крхке наде ослањао се на руског цара, који га својевремено ни аудијенцијом није удостојио. Своје оронуло здравље повјерио је пак познатом бечком љекару, др Јозефу. По његовој препоруци, преселио се у Хицинг крај Беча, боравећи ту све до оног дана кад му је откривена кобна истина да се болест безнадно погоршала. Нема, на жалост, података о Вуковом општењу с Његошем у то доба, али како те године није напуштао Беч, свакако се састајао с болесним владиком. [...]

Не задуго иза тога Вук ће Н. И. Надеждину, свом сапутнику у Црну Гору јавити: „Синоћ донесе телеграф из Трста Тирки глас – да је умр’о владика црногорски. Парастос Његошу организовао је у Бечу екс кнез Михаило Обреновић: „Надгробно слово” повјерио је Јовану Суботићу, а Вука је замолио да му стави на увид владичина дјела и податке о његовом владарском раду, што су њему (Вуку) „болћ него икоме познате”. Шкрто уздржан, Вук је, рекло би се, нерадо говорио о смрти, ни о губитку својих најближих шта више; с мало ријечи – и о свом великом пријатељу Копитару, па Бранку и др. Једино обавијест да му је „побратим” из давних устаничких дана, С. Милутиновић преминуо, подсјетила га је на неминовност скончања. „Остави нас Симо! Бог да му душу прости. Оде мени конак или стан да готови” – јавиће свом вуковарском пријатељу (Добрашиновић 2012: 73–74).

Вук ће до краја високо оцењивати Његошево песничко умеће. Тако ће у *Ковчежићу* (1849), уз тужбалицу сестре Батрићеве, коју је унео као веродостојну илустрацију рисанских обичаја нарицања за мртвима, Вук изрећи врло високу меру хвале Његошевим стиховима из *Горског вијенца* и његовом песништву у целини:

На завршетку овога народног нарицања додаћу још из *Горскога вијенца* владике Црногорскога П. П. Њ. нарицање сестре Батрићеве за братом. Ја не ћу рећи да је ово сестра Батрићева или друга каква Црногорка све овако сложила или намјестила, али се за цијело може казати да овдје нема ни једне ријечи коју покајнице у Црној гори нијесу говориле. Камо срећа да сви наши списатељи сва дјела своја, барем кад пишу о народнијем стварима, овако пишу народнијем духом и језиком. Онда би се и њихове умотворине по свијету хвалиле и славиле као народне што се хвале и славе (Ковчежић 2014: 114).

Било је то, „без сумње, велико признање прваку међу пјесницима нашим из уста првог znalца језика нашег” (Добрашиновић 2012: 69).

Вук је Његошу, по његову повратку на Цетиње, доставио другу књигу *Песам* Б. Радичевића и *Гусле* Лудвига Аугуста Франкла, превод наших народних пјесам. Владика је одговорио кратким писмом, писаним непосредно пред смрт:

Почитајем господин Караџићу,

Примио сам с провођеним ми Вашим драгим писмом двије књижице: „Гусле”, превод господина професора Франкла, и „Пјесне” господина Бранка Радичевића. У преводу судити не умјем, а Бранко је приличан прољећњему легиру, који лети с цвјета на цвјет. Он исто по запуштеној српској ливади ради.

Давно би на Ваше писмо одговорио да ми мртвило даде, него из каквог Вам стања пишем, доста је и оволико, јербо када тјело страда и стење, душа се вије у олужама (Његош, Писма III, бр. 616, стр. 467).

На препису писма, при дну, Вук је записао: „Ово је цијело писмо владика писао својем [!] руком (6 дана прије своје смрти).”

Његош је захвалио и Франклу, у писму у коме, као и на почетку свог младалачког заноса епским народним песмама, сада, пред смрт, програмски истиче њихову високу поетску вредност и друштвени значај. Ово писмо садржи неке од најважнијих Његошевих аутопоетичких исказа:

Л. А. Франклу (*Цетиње, 12 октобра 1851*)

Високоучени господине,

Хвала Вам што сте ме се сјетили пославши ми с Вашим листом од 21 августа Ваш дични превод *Гусле*. **Наше су народне пјесне историја јуначка, епопеја народна; у њима човјек може видјети какав је народ који их пјева.** Ја сам љубитељ поезије; она је мене много занимавала. Ах, дивна поезија, искра тајинствена! Ја никада нијесам могао разабрати: али је она искра бесмртнога огња, али је бурна клапња – чедо уског поднебија нашег. Са земне је катедре сматрам вјетреним наступом; но када се човјек попне више самог себе, онда види бједност људску, и, када је поета, може рећи да је жрец олтара свесвјетија. Поета је клик смртнога с бурнога нашега бријега, поета је глас вапијућега у пустињи; он сања о бесмртију, довикује га и за њим се топи. Он види велики лист од књиге миробитија отворен, у њему чита чудества створитељева; они су његово најслађе пиће, он се њима опија. Он силом вообразенија изводи из блатне земље клицу небеснога живота, трулину боготвори, – његов се едем шири на луковима тврди.

Ја сам за границом просвештенога свијета. На мом узаном поднебију свагда се ломе тирјански громови; стога је мој мали крај тамом дивљине обезображен. За човјека здравомислећега нити је скуке ни увеселенија на свијету, јербо су све људске послатице са отровом приправљене, а све печали имају неко своје удовољствије. Човјеку је готово, кад му дође, слатко плакати као пјевати. Ја овако нашу пјесну разумијем.

Свијет је сад божји, стога у свакојем његовом нуглу виде се дјела великога мајстора. Трудољубије и искуство мрава и пчеле, и уредно летење ждраљевах ја радије гледам но све параде европејских столицах.

Збогом, господин Франкл, изволите ме задржати у Вашем драгоцјеном успомену.

Владика црногорски П. П. Његош (Његош, Писма III, бр. 618, стр. 469–470, подвукао Б. С)

Његошева смрт болно је потресла његове савременике и пријатеље:

Тај кобни глас је болно погодио и Вука и његову породицу. У писму своје брату, мјестимице веома оштећеном, бар на мјесту о Његошевим посљедњим тренуцима, Мина се препушта суморним размишљањима: „Да је овај човек, који је, попут прашумског дрвета, по величини, љепоти и снази премашивао своје савременике – постао плијеном трулежи у цвијету свога живота, озбиљна је опомена о пролазности свега земаљског, али нарочито о кратковјечности човјека” (Добрашиновић 2012: 75).

Вук је оставио и значајно сведочанство о сучељавању духовног и световног у Владикиној комплексној песничкој природи:

То је био и крај једног лијепог пријатељевања два умна и угледна сународника, с првог виђења заснованог на узајамној љубави и поштовању. И блиског. О томе рјечито говори не много знани дијалог међу њима. У допису против књаза Данила дописник му је између осталог замјерио што је раздвојио духовну и свјетовну власт, јер Црногорци цијене црквену „освећеност” и страхују од „анатеме”. Вук се на то одазива слиједећим ријечима: „Да је владика покојни могао кога мјесто себе поставити владиком, а сам да остане свјетовни владалац, то би он јамачно био учинио; али будући да је већ био завладичен, тако тога није могао учинити, него је под именом владике само живљео као свјетовни владалац. Кад би он признавао да Црногорци свога владоаца поштују само зато што је освећено лице и да се боје његове анатеме, онда он н. п. не би ишао у панталонима и у капуту с бичем у руци, ни у бјелачи и под токама с фесом на глави, него би се одијевао у антерије и ћуркове и на глави би носио камилавку, као што се одијевају наше владике по царству турскоме и као што се св. Петар одијевао. Кад сам му ја 1837. године у Бечу пријатељски напомињао, да би за њега боље било да се и у одијелу и у животу више придржава чина духовнога, он се на мене осјекао с ријечима „иди с Богом! ти какав си, ти би мене затворио у намастир: нијесам ја калуђер, него сам *свјетовни владика* (т. ј. владалац)” (Добрашиновић 2012: 75).

Да ли је било у Вуковом и Његошевом односу и извесних међусобица, и „засенчења”? Несумњиво да јесте. Али је несумњиво и то да је овај однос један од најгосподственијих у српској култури до данас. Ова два велика човека поштовали су величину онога другога, без сујете и гордости. Није то одвише чест случај у историји српске књижевности:

Без обзира на извјесна засенчења, више нагласка него што има стварног основа дато је у литератури и Његошевом пријекору Вуку што је у његово име а без претходног одобрења узајмио од Т. Д. Тирке 200 фиорина, пријатељство између Његоша и Вука, поновимо, било је и остало до краја ведро. У којечему различни (један – стасит, обдарен свим љепотама, контемплативан дух; други – омањи, с комплексом згрчене ноге, изванредан опсерватор), њих двојица били су у много чему сродни, умом и даром прије свега. Особито – по љубави према народу и народном (од језика до стваралаштва)” (Добрашиновић 2012: 75–76).

Ако би се на крају дао резиме овог рада, могли бисмо рећи да су односи између Вука и Његоша прошли кроз различите фазе, али да никада нису престајали да буду пријатељски, срдачни и пуни узајамног поштовања. То се може поткрепити како примерима из њихове међусобне преписке, тако и у комуникацији са другим значајним савременицима. Нигде ни трага од заједљивости, злобе, сплеткарења или оговарања:

У својој библиотеци Вук је имао седам Његошевих дјела: *Пустиняка цетинског* (Цетиње, 1834), *Три дана у Триесту* (Беч, 1844), *Лучу микрокозма* (Београд, 1845), *Огледало Србско* (Београд, 1845), *Горскій віенацъ* (Беч, 1847), *Кула Ђуришића и чардак Алексића* (Беч, 1850) и *Лажни цар Шћепан Мали* (Трст, 1851). Његош је пак, по очевидно крњим подацима, посједовао Вуково тротомно лајпцишко издање народних пјесама и IV том (Беч, 1833). Претплатник је на пошљедње годиште „Данице” за 1834, на другу и трећу књигу народних пјесама (Беч, 1845. и 1846), на *Српске народне пословице* и *Ковчежић* (Беч, 1849). А прво издање пословица штампано је, видјели смо, о његовом трошку у цетињској штампарији 1836 (додајмо да је његов претходник био претплаћен на *Српски рјечник*, 1818) (Добрашиновић 2012: 78–79).

ЛИТЕРАТУРА

- Банашевић 1972:** Никола Банашевић, Ранија и новија наука и Вукови погледи на народну епiku, у: *Народна књижевност*, приредио Владан Недић, Српска књижевност у књижевној критици, 2. издање, Београд: НОЛИТ, 1972.
- Вук, Нови завјет:** *Нови завјет господа нашега Исуса Христа*, превео Вук Стеф. Караџић, Сабрана дела Вука Караџића, књ. 10, прир. Владимир Мошин, Димитрије Богдановић, Београд: Просвета 1974.
- Вук, Пословице:** В. С. Караџић, *Српске народне пословице*, Сабрана дела В. С. Караџића, књ. 9, прир. М. Пантић, Београд: Просвета, 1987.
- Вук, Преписка I:** Вук Стеф. Караџић, *Преписка I (1811–1821)*, Сабрана дела Вука Караџића, књ. 20, прир. Голуб Добрашиновић са сарадницима, Београд: Просвета, 1988.
- Вук, Преписка V:** Вук Стефановић Караџић, *Преписка V (1833–1836)*, Сабрана дела Вука Караџића, књ. 24, прир. Голуб Добрашиновић са сарадницима, Београд: Просвета, 1989.
- Вук, Преписка VII:** Вук Стефановић Караџић, *Преписка VII (1843–1847)*, Сабрана дела Вука Караџића, књ. 26, прир. Голуб Добрашиновић са сарадницима, Београд: Просвета, 1993.
- Darasz 2014:** Zdislaw Darasz, Његошеви кругови идентитета, *Његош у своме времену и данас*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 43/2, 12–23.

- Добрашиновић 2012:** Голуб Добрашиновић, *Вук Караџић и Црна Гора*, Подгорица – Београд: Вукова задужбина, Фондација Вукове задужбине Жабљак – Шавник – Плужине.
- Зуковић 1994:** Љубомир Зуковић, Његошеви путокази и Његош као путовођа, у: *Путовође и путокази*, Српско Сарајево: Завод за издавање уџбеника Републике Српске, 244–256.
- Кнежевић 2012:** Саша Кнежевић, *Вишњићев пјеснички споменик револуцији*, Пале: Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета”.
- Књига о Његошу:** *Књига о Његошу*, Избор Мило Ломпар, Београд; Српска књижевна задруга, коло CV, књига 707, 2013.
- Ковчежић 2014:** Вук Стефановић Караџић, *Ковчежић за историју, језик и обичаје Срба сва три закона*, у Бечу 1849. Фототипско издање, Приредила и поговор написала академик Нада Милошевић Ђорђевић, Београд: Вукова задужбина.
- Латковић 1958:** Видо Латковић, Питање Вукове пете књиге народних песама, *Ковчежић: прилози и грађа о Доситеју и Вуку*, Београд: Вуков и Доситејев музеј, књ. 1, стр. 56–64.
- Латковић 1981:** В. Латковић, Белешка, у: Петар II Петровић Његош, *Огледало српско*, Целокупна дела Петра II Петровића Његоша, Књига пета, Цетиње: Обод, Београд: Просвета, Београд, стр. 483–490.
- Маринковић 2011:** Б. Маринковић, Прва Вукова интересовања за српске народне песме, у: *Прелиставање заборавља (Вук и други)*, Београд: Службени гласник, стр. 17–35.
- Матицки 2014:** Миодраг С. Матицки, Епска беседа у Његошевом делу, *Од косовског завета до Његошевог макрокозма: Петар II Петровић Његош (1813–2013)*, Међународни тематски зборник, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 37–47.
- Меденица 1975:** Радосав Меденица, Петар II Петровић Његош, *Наша народна епика и њени творци*, Цетиње–Београд: „Обод”, 141–163.
- Милићевић 1891:** Милан Ђ. Милићевић, *Кнез Милош у причама*, Београд.
- Милошевић-Ђорђевић 2014:** Нада Милошевић-Ђорђевић, *Ковчежић Вука Караџића*, у: Вук Стефановић Караџић, *Ковчежић за историју, језик и обичаје Срба сва три закона*, Фототипско издање, Приредила и поговор написала академик Нада Милошевић Ђорђевић, Београд: Вукова задужбина.
- Његош, Писма III:** Петар Петровић Његош, *Писма III (1843–1851)*, Целокупна дјела П. П. Његоша, књ. 9, Београд: Просвета, 1955.
- Огледало 1981:** Петар II Петровић Његош, *Огледало српско*, Целокупна дела Петра II Петровића Његоша, Књига пета, Цетиње: Обод, Београд: Просвета, Београд.

- Осолник 1990:** Владимир Осолник, Његош и Словенци, *Његошево песничко дело*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 18/2, 357–367.
- Osolnik 2014:** Vladimir B. Osolnik, O Njegoševom *Gorskom vijencu* u književnoistoriografskim zapisima štampanim od 1850. do 1898. godine, *Његош у своме времену и данас*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 43/2, 439–447.
- Осолник 2014а:** Владимир Б. Осолник, Владика, владар, песник Петар II Петровић Његош у очима филозофа Владимира Дворниковића (1939), *Од косовског завета до Његошевог макрокозма: Петар II Петровић Његош (1813–2013)*, Међународни тематски зборник, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 297–307.
- Пантић 1987:** Мирослав Пантић, Вук Стефановић Караџић и наше народне пословице, у: В. С. Караџић, *Српске народне пословице*, Сабрана дела В. С. Караџића, књ. 9, прир. М. Пантић, Београд: Просвета, 1987, стр. 573–647.
- Сувајџић 2010:** Бошко Сувајџић, *Певач и традиција*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.